

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าดงลำพัน อำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคามนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภูมิหลังและความเชื่อของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าดงลำพัน ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าดงลำพันและศึกษาพัฒนาการการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าดงลำพัน โดยผู้วิจัยใช้วิธีการศึกษาภาคสนามในพื้นที่สี่หมู่บ้านรอบๆป่าดงลำพันได้แก่ บ้านนาเชือก บ้านโคกกลม บ้านหัวช้าง บ้านหัวทราย ใช้การสัมภาษณ์ทั้งแบบสนทนากลุ่มและรายบุคคล รวมทั้งสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม ศึกษาจากผู้ซึ่งเจาะจงเลือกผู้ใหญ่บ้าน ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้อาวุโสที่ชาวบ้านเคารพนับถือและผู้นำที่ไม่เป็นทางการที่มีบทบาทในการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าดงลำพันและสมาชิกชมรมอนุรักษ์คุณและปทุมลกระหม่อม จากนั้นได้นำข้อมูลมาแจกแจงและวิเคราะห์ด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์เพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัย

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาพบว่าภูมิหลังและความเป็นมาของป่าดงลำพันที่เล่าต่อกันมาเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในป่าดงลำพันและหลักฐานบางส่วนที่ยังคงเหลือให้เห็น รวมทั้งเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับป่าดงลำพันที่ไม่สามารถพิสูจน์ได้ ทำให้ประชาชนที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านรอบๆป่าดงลำพัน มีความเชื่อและเกรงกลัวต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์และมีการแสดงถึงความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ด้วยพิธีกรรมเพื่อขอความคุ้มครองและสร้างความมั่นคงให้แก่ชุมชน มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี มีผลผลิตทางการเกษตรที่ดี มีฝนตกตามฤดูกาล เป็นต้น ซึ่งนับว่าเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ เสริมสร้างให้เกิดเกิดความรักใคร่ปรองดองและความสามัคคีในชุมชน และพบว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าดงลำพันเกิดจากประเด็นที่สำคัญ คือ

ประเด็นความเชื่อของประชาชนในชุมชนต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์และประวัติความเป็นมาของป่าดงลำพันที่บอกเล่าจากรุ่นบรรพบุรุษสู่ลูกหลาน ซึ่งความเชื่อดังกล่าว ทำให้ประชาชนมีพฤติกรรมในการดูแลรักษาป่า จนกลายเป็นประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งถึงแม้จะดูไร้เหตุผลหรือมองยากก็ตามแต่ความเชื่อดังกล่าวสามารถยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชนในชุมชนให้เห็นความสำคัญของป่าไม้และมีการปฏิบัติตามกฎระเบียบขององค์การชาวบ้านที่ได้วางไว้

รวมทั้งได้ขยายเครือข่ายเพื่อดูแลรักษาทรัพยากรป่าไม้ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนและสังคม นอกจากนี้ความเชื่อดังกล่าวยังมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตด้านอาชีพของชุมชน ซึ่งจะเห็นได้จากประเพณีการทำบุญเบิกบ้านเลี้ยงผีปู่ตาทุกปี เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลต่อการทำนาปลูกข้าวให้ได้ผลผลิตมากๆ ให้มีฝนตกต้องตามฤดูกาลและมีน้ำเพียงพอต่อการทำเกษตรกรรม พิธีนี้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของระบบการผลิตกับความเชื่อและพิธีกรรมของชุมชน โดยนำเอาความอุดมสมบูรณ์ของผลผลิตไปเชื่อมโยงกับคุณธรรม จริยธรรมและความสำนึกในบุญคุณของธรรมชาติและอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชุมชนให้ความเคารพนับถือ ซึ่งถือเป็นการสร้างเสริมความรักใคร่และความสามัคคีในชุมชน ส่งเสริมให้มีการแบ่งปัน เห็นอกเห็นใจและเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ทำให้ประชาชนมีความเป็นอยู่แบบพออยู่พอกิน รักและเข้าใจธรรมชาติ ไม่เบียดเบียนธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อม จะเห็นได้ว่าความเชื่อในเรื่องอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นพื้นฐานอำนาจทางศีลธรรมในการกำหนดกฎเกณฑ์และข้อห้ามต่างๆของสังคม ที่มีผลต่อพฤติกรรมของมนุษย์ในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมอย่างมั่นคงและยั่งยืน

ประเด็นความคิดริเริ่ม ความร่วมมือร่วมใจ การประสานงานและความรับผิดชอบ ในการอนุรักษ์ป่าดงลำพัน เกิดจากการได้รับผลกระทบจากการบุกรุกที่ป่าดงลำพัน ลักลอบตัดต้นไม้และล่าสัตว์ ในระยะแรกมีความพยายามในการรวมกลุ่มกันระหว่างประชาชนที่อาศัยอยู่บ้านนาเชือกเพื่อต่อต้านการกระทำดังกล่าวแต่ไม่สามารถดำเนินงานได้ ต่อมามีการบุกรุกที่ป่าดงลำพันและลักลอบตัดต้นไม้มากขึ้น จึงเกิดการรวมกลุ่มกันของประชาชนอีกครั้ง โดยใช้กระแสนแนวคิดการอนุรักษ์ป่า เป็นประเด็นสำคัญในการเชิญชวนประชาชนในชุมชนมาร่วมดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าและทรัพยากรในป่า ทำให้สมาชิกมีจำนวนเพิ่มขึ้น จนจัดตั้งเป็นชมรม ซึ่งเป็นองค์กรที่มีวัตถุประสงค์ มีการดำเนินงานที่ชัดเจน กำหนดให้มีการใช้ประโยชน์จากป่าตามความจำเป็น ประชาชนส่วนใหญ่ในชุมชนให้ความร่วมมือร่วมใจในการทำกิจกรรมเพื่อพิทักษ์รักษาป่าดงลำพันอย่างเข้มแข็งมุ่งมั่นและดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ด้วยความเสียสละและเต็มใจ นับเป็นความรับผิดชอบของประชาชนที่มีต่อทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนอย่างแท้จริง เป็นความสำเร็จของชุมชนที่ทำให้ป่าดงลำพันมีสภาพความสมบูรณ์ เป็นที่รู้จักและเป็นที่น่าสนใจของประชาชนทั่วไปทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ จนได้รับรางวัลแห่งความสำเร็จเป็นที่ภาคภูมิใจของประชาชนในชุมชนคือ ได้รับพระราชทานธงพิทักษ์ป่ารักษาชีวิต ตามโครงการพิทักษ์ป่ารักษาชีวิตจากสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ นับเป็นองค์กรภาคประชาชนที่มีความเข้มแข็งในการจัดการป่าอย่างยั่งยืน

ประเด็นที่สาม พัฒนาการการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าดง
ลำพัน ได้เปลี่ยนแปลงจาก การอนุรักษ์ป่าที่เกิดจากแนวคิดริเริ่มของประชาชน ซึ่งใช้ความคิด
ความเชื่อและพิธีกรรมเชื่อมโยงเข้ากับคุณค่าและคุณประโยชน์ของป่าที่มีต่อชีวิต ทำให้เกิด
การรวมกลุ่มของประชาชนดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์ป่า มีการขยายแนวคิดการอนุรักษ์ป่า
ด้วยการสร้างจิตสำนึกแก่ประชาชนในชุมชน จนมีสมาชิกจำนวนมากและก่อตั้งเป็นชมรมที่มี
มีคณะกรรมการ มีสมาชิกดำเนินงานและมีกฎข้อบังคับอย่างชัดเจน ซึ่งถือเป็นการดำเนินงาน
อนุรักษ์ป่าและทรัพยากรในป่าโดยประชาชนอย่างเข้มแข็ง จนได้รับรางวัลองค์กรที่ดำเนินกิจ
กรรมการอนุรักษ์ป่าในชุมชน และเมื่อป่าดงลำพันได้รับการประกาศเป็นพื้นที่คุ้มครอง
สิ่งแวดล้อมซึ่งต่อมาได้รับการประกาศให้เป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่า มีหน่วยงานภาครัฐโดยความ
รับผิดชอบของกรมป่าไม้เข้ามามีบทบาทในการดูแลป่าดงลำพัน มีการจัดพนักงานเจ้าหน้าที่
มาปฏิบัติงานในพื้นที่ ทำให้องค์กรประชาชนและชุมชน ซึ่งเคยดำเนินกิจกรรมอนุรักษ์ป่าดง
ลำพัน มีบทบาทในการอนุรักษ์ป่าน้อยลง ประชาชนมีส่วนร่วมในการกระทำกิจกรรมตามที่
หน่วยงานเชิญชวน เช่น การทำพิธีไหว้เจ้าปู่หลวงอุดม การปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติ การ
รณรงค์กำจัดวัชพืชตามแหล่งน้ำในป่าดงลำพัน การสำรวจ กำหนดและจัดทำเส้นทางศึกษา
ธรรมชาติในป่าดงลำพัน แต่ไม่มีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็น การวางแผนดำเนินงาน
การดำเนินกิจกรรมและการประเมินผล รูปแบบการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าเปลี่ยนจาก
แบบประชาชนมีส่วนร่วมโดยตรงเป็นแบบประชาชนมีส่วนร่วม โดยการที่รัฐเปิดโอกาสให้
โดยผ่านองค์กรที่ไม่ใช่ผู้แทนของประชาชนคือ หน่วยงานของรัฐเชิญชวนหรือเปิดโอกาสให้
ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมได้ นอกจากนี้ยังมีการประสานงานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
เพื่อสนับสนุนให้มีการจัดทำเรซินปูทูลกระหม่อมเป็นผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบลของตำบลนาเชือก
นับเป็นการสร้างอาชีพ สร้างรายได้และเป็นการประชาสัมพันธ์ให้ป่าดงลำพันและปูทูล
กระหม่อมเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย

อภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าดงลำพัน พบประเด็นสำคัญ
ที่จะนำมาอภิปรายดังนี้

ประเด็นที่หนึ่ง ภูมิหลังและความเชื่อของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าดงลำพัน
ซึ่งประชาชนในท้องถิ่นที่อาศัยอยู่รอบๆป่าดงลำพัน มีความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในป่าดง

ลำพันและเชื่อว่าหากผู้ใดบุกรุกทำลายป่าและทรัพยากรในป่าจะทำให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทำโทษ จึงทำให้เกิดความเกรงกลัว ไม่กล้าบุกรุกทำลายป่า ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดระบบการจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของคณะกรรมการประสานงานองค์กรเอกชนพัฒนาชนบท (2533 : 13) ที่ได้เสนอไว้ว่าระบบการจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมประกอบด้วยองค์ประกอบที่สำคัญ คือ ความเชื่อซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่สุดในการยึดโยงความสัมพันธ์ให้คงอยู่ระหว่างทรัพยากรธรรมชาติและชุมชน โดยเฉพาะความเชื่อเรื่องภูติผีวิญญาณและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในป่า ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ดังกล่าวเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้มีการกำหนดกฎเกณฑ์ของชุมชนในการใช้ประโยชน์จากป่า รวมทั้งการลงโทษของชุมชน สำหรับผู้ที่ฝ่าฝืน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดระบบการจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของคณะกรรมการประสานงานองค์กรเอกชนพัฒนาชนบท (2533 : 13) ที่เสนอไว้ว่าระบบการจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วยองค์ประกอบที่สำคัญอีกประการหนึ่งนอกจากความเชื่อคือ กฎเกณฑ์ ซึ่งเป็นบรรทัดฐานที่ชุมชนยึดถือและปฏิบัติร่วมกันเพื่อให้เกิดระบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอันเป็นสมบัติของส่วนรวม มีการใช้ประโยชน์และการควบคุมที่เหมาะสม ได้แก่ การห้ามและการลงโทษปรับใหม่อันเป็นระบบการลงโทษพื้นฐานของสังคมไทย ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่า การยอมรับและยึดถือกฎเกณฑ์ที่ทุกคนในสังคมได้ร่วมกำหนด รวมทั้งการปฏิบัติตามประเพณีและพิธีกรรมที่ชุมชนได้ปฏิบัติร่วมกันจะทำให้การอนุรักษ์ป่าของชุมชนมีความเข้มแข็งและยั่งยืน

ประเด็นที่สอง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าดงลำพัน เกิดจากความคิดริเริ่ม ความร่วมมือร่วมใจ การประสานงานและความรับผิดชอบของประชาชนในชุมชน ซึ่งเป็นผลมาจากการได้รับผลกระทบจากปัญหาการบุกรุกทำลายป่าและทรัพยากรในป่าดงลำพันที่ถือเป็นแหล่งอาหาร ยารักษาโรคและที่อยู่อาศัยที่สำคัญของประชาชนที่อยู่รอบๆป่าดงลำพัน ทำให้ประชาชนเกิดความต้องการที่จะรักษาป่าและทรัพยากรธรรมชาติ ให้สามารถใช้ประโยชน์ในระยะยาวจนถึงรุ่นลูกหลาน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการจัดการและการอนุรักษ์ป่าของดำรงศักดิ์ ชัยสนธิ (2521 : 14) ที่กล่าวว่า การจัดการและการอนุรักษ์ป่า หมายถึงการใช้ประโยชน์จากป่าให้ได้มากและยาวนาน ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่า การที่ประชาชนที่อยู่รอบๆป่าดงลำพันมีความคิดริเริ่ม ในการอนุรักษ์ป่าดงลำพัน เนื่องจากมีความตระหนักถึงความสำคัญของป่าที่มีค่าต่อชีวิต ไม่ว่าจะเป็นแหล่งอาหาร ยารักษาโรคและเป็นที่อยู่อาศัย ซึ่งหากปล่อยให้มีการใช้ป่าและมีการบุกรุกทำลายป่าตามความต้องการ จะทำให้ชุมชนไม่เหลือป่าและ

ทรัพยากรที่มีค่าไว้ใช้ประโยชน์อีกเลย จึงทำให้เกิดความร่วมมือร่วมใจรวมกลุ่มกันของประชาชนทั้งด้านจิตใจ ร่างกายและทรัพย์สิน เพื่อร่วมอนุรักษ์ป่าและทรัพยากรในป่าคุณลำพัน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของทองจันทร์ หอมเนตร (2538 : บทคัดย่อ) ที่ได้ศึกษาเรื่องการจัดการป่าชุมชนขององค์กรท้องถิ่น กรณีศึกษาหมู่บ้านในเขตลุ่มน้ำห้วยทราย จังหวัดขอนแก่นพบว่า การมีส่วนร่วมของชาวบ้านทั่วไปอยู่ในขั้นเกิดความตระหนักและร่วมปฏิบัติและสอดคล้องกับแนวคิดของนิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527.ก : 183) ที่ได้อธิบายว่าการมีส่วนร่วมเป็นการเกี่ยวข้องทางจิตใจและอารมณ์ซึ่งผลการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุเร้าใจให้กระทำการ ให้บรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้น กับทั้งทำให้เกิดความรู้ร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มดังกล่าวด้วย ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่า ความตระหนักและความร่วมมือร่วมใจทำให้เกิดกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าคุณลำพัน นอกจากนี้ การขยายแนวคิดและวิธีการอนุรักษ์ป่าเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจและความร่วมมือในการอนุรักษ์ป่าทั้งระดับบุคคลและชุมชน จากหมู่บ้านหนึ่งไปยังหมู่บ้านใกล้เคียงทำให้มีสมาชิกร่วมอนุรักษ์ป่าคุณลำพันเป็นจำนวนมาก จนสามารถก่อตั้งเป็นชมรมอนุรักษ์ดินและป่าดูแลกระหม่อมขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์การดำเนินงานร่วมกันอย่างชัดเจน มีการดำเนินอย่างต่อเนื่อง มีระเบียบข้อปฏิบัติที่สมาชิกทุกคนยอมรับและยึดถือปฏิบัติ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเครือข่ายการเรียนรู้ของวิจิต นันทสุวรรณและจำนงค์ แรกพินิจ (2541 : 41) ที่กล่าวว่าเครือข่ายชาวบ้านเป็นการรวมตัวกันของบุคคลหรือองค์กรที่มีกิจกรรมและเป้าหมายใกล้เคียงกัน มีปัญหาใกล้เคียงกัน มีการพัฒนากิจกรรมร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ มีการประสานงานและพบปะกันอย่างต่อเนื่อง มีการกำหนดกฎเกณฑ์ความร่วมมือและการช่วยเหลือกันระหว่างบุคคลบนพื้นฐานความเป็นอิสระ สอดคล้องกับแนวคิดของนิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527.ก : 183) ที่ได้ อธิบายว่าการมีส่วนร่วมประกอบด้วยปัจจัยสามประการคือ ความร่วมมือร่วมใจ การประสานงานและความรับผิดชอบ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิดของชินรัตน์ สมสืบ (2539 : 22) ที่ได้อธิบายว่าการมีส่วนร่วมเป็นผลของความร่วมมือร่วมใจ การประสานงานและความรับผิดชอบ และสอดคล้องกับแนวคิดของนิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527.ก : 183) ที่อธิบายว่าหัวใจของการมีส่วนร่วมคือ ประชาชนจะต้องเป็นผู้กระทำการเอง สามารถช่วยตนเองได้และทำให้เกิดกิจกรรมอย่างกว้างขวางในชุมชนนั้น ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าคุณลำพันเป็นการร่วมมือร่วมใจกันอย่างจริงจังของประชาชนในชุมชน ร่วมกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าด้วยความเต็มใจ เต็มความสามารถ เสียสละทั้งด้านร่างกาย ทรัพย์สินและความคิดอย่างเข้มแข็ง โดยมีได้หวังสิ่งตอบแทนได้แก่ การอยู่เวรยามเพื่อคอยสอดส่องดูแล ป้องกันมิให้มีผู้บุกรุกทำลายป่า การจัดทำแนวกันไฟ การเป็นมัคคุเทศก์อาสา รวมทั้งการเผยแพร่

แพร่ประชาสัมพันธ์ให้ความรู้เกี่ยวกับป่าและการอนุรักษ์ป่าแก่ชาวบ้านและนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวชมป่าคุณลำพัน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของอนุชิต การเกษ (2542 : บทคัดย่อ) ที่ได้ศึกษาการพัฒนารูปแบบการจัดการป่าชุมชนโดยองค์กรชาวบ้าน ศึกษาป่าชุมชนหนองเม็ก หนองฮีตำบลเสือเต่า อำเภอเชียงยืน จังหวัดมหาสารคามพบว่า การจัดกิจกรรมระดับชุมชน ประชาสัมพันธ์แนวคิดและวิธีการอนุรักษ์ป่า เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจนำไปสู่ความร่วมมือในการอนุรักษ์เพราะทำให้ชาวบ้านมีความรู้ ความเข้าใจ เห็นความสำคัญของป่าไม้และมีการปฏิบัติตามกฎระเบียบขององค์กรชาวบ้านที่ได้วางไว้ นอกจากนี้ควรมีการพัฒนาศักยภาพของผู้นำและคณะกรรมการชาวบ้านและควรจัดให้มีการสร้างเครือข่ายเพื่อดูแลรักษาทรัพยากรป่า ภายใต้การสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของสมนึก ปัญญาสิงห์ (2532 : 275-276) ที่อธิบายว่าการพัฒนาให้เกิดกิจกรรมการมีส่วนร่วมของประชาชนว่าต้องยึดหลักความต้องการและปัญหาของประชาชน หากเป็นเรื่องใหม่ก็ต้องใช้เวลาในการกระตุ้น และเร่งเร้าความสนใจให้ความรู้ความเข้าใจจนประชาชนยอมรับความจำเป็นและยอมรับประโยชน์ในการทำกิจกรรมที่สำคัญกิจกรรมต้องดำเนินการในลักษณะกลุ่ม เพื่อสร้างพลังกลุ่มในการรับผิดชอบร่วมกัน โดยต้องคำนึงถึงขีดความสามารถของประชาชนและต้องมีความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อม และความพร้อมของชุมชน มีความสอดคล้องกับขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชน

ประเด็นที่สาม พัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าคุณลำพัน จากการศึกษาพบว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าคุณลำพันถูกริเริ่มจากประชาชนและมีการดำเนินกิจกรรมโดยประชาชนอย่างเข้มแข็ง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของคณู อายวัฒน์ (2535 : 7) ที่กล่าวว่าการมีส่วนร่วมของประชาชน คือ การที่ประชาชนได้มีโอกาสเข้าร่วมในการดำเนินงาน ตั้งแต่กระบวนการเบื้องต้นจนถึงกระบวนการสิ้นสุด โดยที่การเข้าร่วมนี้อาจร่วมในขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งหรือครบวงจรก็ได้ เข้าร่วมทั้งรายบุคคล กลุ่มคน จนถึงองค์กร ซึ่งมีความเห็นสอดคล้องกัน มาร่วมรับผิดชอบ เพื่อดำเนินการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ต้องการ โดยการกระทำผ่านกลุ่มหรือองค์กร เพื่อให้บรรลุถึงการเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์ ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าคุณลำพันในระยะก่อนก่อตั้งชมรมอนุรักษ์คุณและปู่ทูลกระหม่อมและระยะที่มีการก่อตั้งและดำเนินงาน โดยชมรมฯ ประชาชนเป็นผู้มีบทบาทในการดำเนินงานอนุรักษ์ป่าคุณลำพัน อย่างเต็มที่ ต่อมาเมื่อป่าคุณลำพันได้รับการประกาศให้เป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่า ผู้มีบทบาทในการดำเนินงานอนุรักษ์ป่าคุณลำพันคือเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานทางราชการ ซึ่งเป็นระยะที่ป่าคุณลำพันได้รับการดูแลจากกรม

ป่าไม้มีการใช้กฎหมาย ระเบียบมาบังคับใช้ ประชาชนและชมรมอนุรักษ์ดินและป่าทุก
 กระหม่อม มีบทบาทในการอนุรักษ์ป่าดงลำพันน้อยลง กิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้า
 มามีส่วนร่วมในการดำเนินงานอนุรักษ์ป่าดงลำพัน เป็นการเชิญชวนผ่านผู้นำชุมชนและผู้
 อาวุโสที่ชาวบ้านเคารพนับถือ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของคฤษฏี อายุวัฒน์ และคณะ (2535 :
 บทคัดย่อ) ที่ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมในงานวนศาสตร์ ชุมชน กรณีชุมชนห้วยม่วง ซึ่งพบว่า
 กระบวนการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน ผู้นำชุมชนจะมีบทบาทเป็นแกนนำสำคัญในการตัดสินใจ
 และประชาชนจะมีส่วนร่วมช่วงการกำหนดแผนงานกิจกรรม โดยกระจายผลประโยชน์
 จากผู้นำไปสู่ส่วนรวม ทั้งนี้เพราะการดำเนินงานโครงการนำร่องวนศาสตร์ชุมชนนั้น เจ้าหน้าที่
 ที่ประสานงานชุมชนป่าไม้จะติดต่อกับผู้นำก่อน แล้วจึงเจาะจงไปที่กิจกรรมหรือครัวเรือน โดย
 ใช้กิจกรรมวันสำคัญต่างๆเป็นแนวทางเช่น วันเด็กแห่งชาติ ปักจัญที่มีส่วนส่งเสริมการเข้ามามี
 ส่วนร่วมในงานวนศาสตร์ชุมชนได้แก่ กิจกรรมเหล่านั้นต้องสอดคล้องกับความเป็นอยู่ของ
 ชาวบ้านมีผู้สนใจกลุ่มและกิจกรรมเหล่านั้นต้องให้ประโยชน์อันใกล้ก่อให้เกิดความรู้ ฉะนั้น
 กิจกรรมที่อยู่ในระดับวนศาสตร์ครัวเรือนจึงมีความสำคัญและมีบทบาทค่อนข้างมากรองลงมา
 คือกิจกรรมตามกลุ่มสนใจประเภทต่างๆ ทั้งนี้จะต้องมีการสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งผู้วิจัย
 เห็นว่าการส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าดงลำพันนั้น เจ้าหน้าที่กรมป่า
 ไม้ต้องศึกษาวิถีชีวิตของชุมชนอย่างเข้าใจ ต้องมีความสามารถในการประสานกับผู้นำชุมชน
 หรือผู้ที่ชุมชนให้ความเคารพนับถือให้เห็นความสำคัญในการร่วมอนุรักษ์ป่าและที่สำคัญต้อง
 ให้ความสำคัญกับกลุ่มบุคคลที่เคยมีส่วนร่วมและเคยดำเนินงานอนุรักษ์ป่ามาแล้ว เพื่อเป็น
 แกนนำและเป็นพลังที่สำคัญในการอนุรักษ์ป่าดงลำพันต่อไป

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

จากผลการศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าดงลำพัน ผู้วิจัยมี
 ข้อเสนอแนะดังนี้

ประเด็นสำคัญที่ทำให้เกิดความคิดริเริ่มในการอนุรักษ์ป่าดงลำพัน เกิดจากการรับรู้
 ปัญหาและสาเหตุของปัญหาการบุกรุกทำลายทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน การมีผู้นำกลุ่มที่
 เข้มแข็งในการดำเนินกิจกรรม การเชื่อมโยงความเชื่อ วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชนกับ
 ปัญหาและผลกระทบของการทำลายทรัพยากรของชุมชน ทำให้เกิดความผูกพันทางจิตใจและ
 พฤติกรรมที่เหมาะสมในการอนุรักษ์ป่า ซึ่งเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้ประชาชนร่วมมือร่วมใจ

และประสานหน้าที่รับผิดชอบอย่างเข้มแข็งในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน สิ่งที่ยืนยันความสำเร็จได้แก่การมีทรัพยากรธรรมชาติที่สมบูรณ์ในชุมชนและการได้รับการยกย่องชื่นชมจากสังคม อย่างไรก็ตามเมื่อระบบการดูแลจัดการทรัพยากรในชุมชนถูกเปลี่ยนจากกลุ่มประชาชนมาเป็นระบบราชการทำให้ระบบการดูแลจัดการทรัพยากรเปลี่ยนไปอย่างชัดเจน มีการใช้กฎ ข้อห้ามและบทลงโทษทางกฎหมาย มาเป็นเครื่องมือในการดูแลจัดการแทนการใช้วิถีชาวบ้านและข้อตกลงของชุมชนซึ่งเคยปฏิบัติสืบต่อกันมา รวมทั้งการลดบทบาทของประชาชนที่เคยดูแลป่าลงอย่างทันทีทันใด ทำให้เกิดความขัดแย้งด้านความรู้สึกระหว่างกลุ่มประชาชนที่เคยดำเนินงานอนุรักษ์ป่ากับเจ้าหน้าที่ของรัฐ ความสัมพันธ์ของประชาชนกับป่าเปลี่ยนไป

ความขัดแย้งดังกล่าว ทำให้เจ้าหน้าที่ของรัฐต้องปฏิบัติหน้าที่อย่างโดดเดี่ยวในชุมชน และมีความพยายามที่จะเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างป่ากับชุมชนให้เกิดขึ้นอีกครั้ง โดยเริ่มจากการเชิญชวนให้ประชาชนและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมทำกิจกรรมกับเจ้าหน้าที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่าดงลำพัน การประสานงานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการสนับสนุนผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบลและการดำเนินตามประเพณีไหว้ผีปู่ตาที่ชุมชนเคยปฏิบัติต่อกันมา ซึ่งกิจกรรมดังกล่าว เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าดงลำพัน ตามความเหมาะสม ถึงแม้ว่าบทบาทการดูแลป่าดงลำพันจะเป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่กรมป่าไม้ มีกฎระเบียบที่สามารถป้องกันและจัดการผู้บุกรุกและทำลายทรัพยากรอย่างชัดเจน แต่ส่วนหนึ่งป่าดงลำพันก็เป็นสมบัติของชุมชน ซึ่งทุกคนในชุมชนเป็นเจ้าของและเลयर่วมดูแลรักษามาก่อน ดังนั้นการให้เกียรติและเคารพในบทบาทหน้าที่ซึ่งกันและกัน ระหว่างองค์กรภาครัฐและภาคประชาชน จะทำให้เกิดความสัมพันธ์อันดี เกิดความร่วมมือ ร่วมใจ ช่วยเหลือ เกื้อกูลซึ่งกันและกัน เป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยทำให้ป่าดงลำพันซึ่งเป็นทรัพยากรอันมีค่าของชุมชนและประเทศชาติได้รับการดูแลให้มีความสมบูรณ์และยั่งยืน ซึ่งผู้วิจัยสามารถสรุปแนวคิด จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ดังนี้

1. การพัฒนาที่เกิดจากความคิดริเริ่มของประชาชนในชุมชน มีการวางแผน กำหนดแนวทางการทำงานอย่างเป็นระบบและดำเนินงานโดยประชาชน ย่อมเป็นพลังที่เข้มแข็งในการพัฒนาชุมชน
2. การมีผู้นำกลุ่มที่มีความเสียสละ มุ่งมั่นและรับผิดชอบต่อหน้าที่อย่างเข้มแข็ง ทำให้กลุ่มประสบความสำเร็จในการทำงาน
3. องค์กรชาวบ้านที่มีความสามัคคี ยึดมั่นและปฏิบัติต่อข้อกำหนดอย่างเข้มแข็ง

ทำให้เกิดพลังในการพัฒนาและแก้ไขปัญหของชุมชน

4. การดำเนินงานในชุมชน โดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ ที่จะให้ได้ผลดีนั้นต้องได้รับการยอมรับจากชุมชน โดยต้องมีการศึกษาวิถีชีวิต ภูมิหลังและความเป็นมาของชุมชน เพื่อเชื่อมโยงการดำเนินงานของภาครัฐให้สอดคล้องกับชุมชน รวมทั้งต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานด้วย

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ปัญหาและอุปสรรคที่พบในการวิจัย

2.1.1 จากการเก็บข้อมูลโดยใช้กระบวนการสนทนากลุ่ม(Focus Groups)พบว่า ผู้ให้ข้อมูลบางคน ไม่กล้าให้ข้อมูลที่เป็นจริง และเกรงว่าการให้ข้อมูลจะมีผลเสียต่อตนเอง ดังนั้น ผู้วิจัยจึงควรทำการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Indepth Interview)หรือใช้วิธีการสัมภาษณ์ส่วนตัวกับผู้ให้ข้อมูลทุกคนในกลุ่มซ้ำอีกหลายครั้งเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้อง

2.1.2 การเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่กำหนดบางครั้งอาจไม่สามารถให้ข้อมูลที่ครบถ้วนได้ จึงควรมีการเก็บข้อมูลจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหรือบุคคลที่ผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวถึงประกอบด้วย จะทำให้ได้ข้อมูลที่ต้องการครบถ้วนสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

2.2 ควรทำการศึกษาความต้องการและความคาดหวังของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าดงลำพัน เพื่อนำผลที่ได้มากำหนดรูปแบบและแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าดงลำพัน ให้สอดคล้องกับความต้องการ ประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชน

2.3 ควรทำการศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพการจัดการป่าดงลำพันเพื่อนำผลที่ได้มาเป็นแนวทางในการพัฒนาการจัดการป่าให้มีประสิทธิภาพต่อไป